

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Кваліфікаційна робота

з теми:

“Формування комунікативних умінь у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення шляхом застосування сюжетно-рольової гри”

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Ірина КУШНІРЮК

Керівник:

Олег ОПАЛЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Людмила ЛІСОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

старший викладач

кафедри логопедії та спеціальних методик

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Особливості психофізичного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	6
1.2. Психолого-педагогічні передумови формування комунікативних умінь у дітей дошкільного вік із загальним недорозвиненням мовлення.....	12
1.3. Сюжетно-рольова гра, як засіб розвитку комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	24
Висновок до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	33
2.1. Методика діагностики комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	33
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	40
Висновок до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	50
3.1. Обґрунтування методики формування комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня шляхом застосування сюжетно-рольової гри.....	50
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	56
Висновок до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток комунікативних умінь у дітей дошкільного віку з недорозвиненням мовлення є важливим завданням, оскільки воно має значний вплив на їхній соціальний, емоційний та когнітивний розвиток. Один із ефективних методів розвитку комунікативних умінь у дітей означеної нозології є застосування сюжетно-рольової гри.

Недорозвинення мовлення є поширеною проблемою серед дітей дошкільного віку стверджують Н. Бондаренко, Н. Гаврилова, Т. Королук, І. Мартиненко, О. Мілевська, Ю. Рібцун, Є. Соботович, Л. Стахова, О. Ткач, В. Тищенко, Л. Трофименко, О. Ярмола та ін. Воно може бути спричинене різними факторами, такими як патологічні стани, недостатня стимуляція мовленнєвого розвитку або певні порушення в анатомо-фізіологічній сфері [8; 15; 26; 34; 39; 43; 45; 51; 54; 57].

Розвиток комунікативних умінь є важливим етапом у розвитку дитини, оскільки воно впливає на її соціалізацію, навчання і загальний розвиток. Сюжетно-рольова гра вважається одним із найефективніших засобів розвитку мовлення у дітей. Іграшки та ігрові ситуації стимулюють дитину до покращення мовлення, формування граматичних структур та використання нових слів. Використання сюжетно-рольової гри у спеціальній роботі з дітьми з недорозвиненням мовлення може сприяти їхньому успішному розвитку комунікативних умінь. Формування комунікативних умінь впливає на покращення навчання дитини. Комунікативні уміння є основним засобом обміну інформацією. Діти з недорозвиненням мовлення можуть мати труднощі з розумінням навчального матеріалу та озвучення своїх думок. Розвиток їхніх комунікативних умінь за допомогою сюжетно-рольової діяльності може сприяти покращенню освітніх результатів та самооцінки [25; 47].

Дослідженням сюжетно-рольової гри у дітей із загальним недорозвиненням мовлення займалися: Л. Артемова, А. Богуш,

Г. Григоренко, Л. Іщенко, О. Кравцова, О. Поліщук, Ю. Рібцун, Т. Поніманська, О. Чепка, та ін. Вчені стверджують, що сюжетно-рольова гра покращує активність та увагу дитини, її бажання спілкуватися та дізнаватися нове. Через сюжетно-рольову діяльність діти мають можливість використовувати мовлення в різних ситуаціях, конструювати речення, описувати події, розповідати казки та історії. Сюжетно-рольова гра допомагає розвивати комунікативні уміння, поповнювати словниковий запас та встановлювати логічні зв'язки між словами [1; 6; 22; 41; 44].

Таким чином, актуальність дослідження даної теми полягає в необхідності розробки ефективних методів і підходів до розвитку комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, зокрема у процесі застосування сюжетно-рольової гри.

Об'єкт дослідження: діти дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження: формування комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня дошкільного віку шляхом застосування сюжетно-рольової гри.

Мета дослідження: дослідити вплив сюжетно-рольової гри на формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичні аспекти формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
2. Визначити особливості сюжетно-рольової гри у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
3. Проаналізувати взаємозв'язок між сюжетно-рольовою грою та формуванням комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

4. Розробити індивідуальну програму формуванням комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня шляхом застосування сюжетно-рольової гри.

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань було використано **комплекс методів дослідження**: теоретичні: аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури; емпіричні: спостереження, аналіз даних анамнезу, аналіз педагогічного досвіду, педагогічний експеримент констатувального та формувального експерименту; статистичні: аналіз емпіричних даних.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані логопедами, здобувачами у процесі проходження педагогічної практики в спеціальних закладах дошкільної освіти під час роботи на заняття із корекції мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ.

Експериментальна база дослідження: заклад дошкільної освіти комбінованого типу № 2 «Усмішка», заклад дошкільної освіти комбінованого типу № 34 «Суцвіття» м. Чернівці.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в публікації "Вивчення особливостей комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня".

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Таким чином аналіз стану проблеми дослідження формування комунікативних умінь у дошкільників із ЗНМ III рівня шляхом застосування сюжетно-рольових ігор дав змогу зробити такі узагальнення:

1. Вивчивши теоретичні аспекти формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня нами встановлено, що теоретичні аспекти вивчення формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення включають дослідження мовленнєвих умінь і навичок, які розвиваються у цьому віці, а також факторів, які можуть впливати на цей процес. Формування комунікативних умінь відіграє одну з головних ролей у становленні особистості дошкільника, а також у його готовності до навчання у закладі загальної середньої освіти. Для ефективного вивчення та формування комунікативних умінь використовуються різні підходи та методи, зокрема, ігровий, інтерактивний, логопедичний. Важливо створити сприятливе комунікативне середовище та використовувати різноманітні методичні прийоми для активізації діалогового спілкування, розвитку словникового запасу та граматичних навичок, формування навичок постановки звуків.

2. Визначили особливості сюжетно-рольової гри у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Сюжетно-рольова гра дає можливість дитині граматично правильно, зв'язно, послідовно побудувати розповідь, що опирається на логічні зв'язки, лексично правильно підібрані слова – усе це дозволяє дошкільникам переходити на більш складний рівень мовленнєвого та комунікативного розвитку; допомагає висловлювати власні думки; перешкоджає «схематичності», бідності у висловлюваннях. Сюжетно-рольова гра – може слугувати одним із таких засобів. Вона проста у використанні, але при цьому, створюючи позитивні умови в закладі

дошкільної освіти, за короткий проміжок часу дозволяє дитині із загальним недорозвиненням мовлення гарно освоїти комунікативні уміння.

3. Проаналізували взаємозв'язок між сюжетно-рольовою грою та формуванням комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Метою констатувального етапу дослідження було виявити та оцінити рівень сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

У відповідності до мети нами було поставлено наступні завдання:

- 1) визначити рівень сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня;
- 2) підібрати діагностичні методики для вивчення рівня сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня;
- 3) здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження.

Для вивчення сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня нами було використано серію завдань з методики Ю. Рібцун «Обстеження лексичної сторони мовлення дошкільників із ЗНМ», А. Малярчук «Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал». Оцінювання результатів обстеження ми здійснили бально-рівневою системою.

Критеріями обстеження сформованості комунікативних умінь було охоплено: обстеження граматичної складової мовлення; обстеження лексичної складової мовлення; обстеження звуковимови; обстеження комунікативних умінь.

За результатами проведення констатувального етапу дослідження нами не було встановлено сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня на високому рівні, середній рівень сформованості ми спостерігали у 70 % дітей, а низький рівень у 30 % дітей.

4. Розробили індивідуальну програму формуванням комунікативних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня шляхом

застосування сюжетно-рольової гри. На етапі формувального експерименту методикою формування комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня були передбачені організаційно-педагогічні умови. Робота нами була спрямована на формування позитивної мотивації. Нами було створено позитивне середовище для дітей. Створення такого середовища було організовано для зацікавлення та позитивного налаштування дітей із ЗНМ, щоб у них було бажання розвивати свої комунікативні уміння. Застосовуючи цікаві, емоційно насичені сюжетно-рольові ігри, ми отримали можливість досягти поставленої мети

Для організації та проведення формувального експерименту були підібрані сюжетно-рольові ігри, в яких було враховано індивідуальний підхід та рівень комунікативних можливостей кожної дитини із ЗНМ III рівня.

На етапі формувального експерименту робота із сюжетно-рольовими іграми була спрямована на формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. Ми ігрові ситуації організовували таким чином, щоб основна увага була зосереджена на розвиток комунікативних умінь і це сприяло забезпеченню успішного корекційно-розвивального процесу навчання.

За результатами порівняльного аналізу результатів формувального експерименту ми спостерігали те, що до проведення експериментальної роботи нами не було встановлено сформованість комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня на високому рівні, а після проведення експериментальних заходів ми спостерігали у 20 % дітей із ЗНМ III рівня виконання завдань на високому рівні. Середній рівень сформованості комунікативних умінь, до проведення експерименту ми спостерігали у 70 % дітей із ЗНМ III рівнем, а після проведення експерименту нами встановлено 65 % дітей. Низький рівень сформованості комунікативних умінь, до проведення експерименту ми спостерігали у 30 % дітей із ЗНМ III рівнем, а після проведення експерименту нами встановлено 15 % дітей.

Проведене нами дослідження не претендує на повне вирішення проблеми формування комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня шляхом застосування сюжетно-рольових ігор. Подальшої розробки потребують питання ширшого вивчення кистей комунікативних умінь у дітей із ЗНМ III рівня та їх формування і розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 150-155.
2. Бабенко О. М., Кольцова І. В. Застосування ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Віче: психологія і комп'ютери*, 2016. С. 66-72.
3. Баранець І.В., Пахомова Н.Г. Особливості порушення комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Нац. пед. унт імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. Вип. 39. С. 19–24.
4. Баранець І.В., Пахомова Н.Г. Формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку: теорія і сучасна практика. Імідж сучасного педагога. 2020. № 4 (193). С. 60-66.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2004. 344 с.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 212 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Одеса: Ярослав, 2004. 254 с.
8. Богуш А. М., Савінова Н. Н. Педагогічне коригування мовлення дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Миколаїв: Атол, 2007. 156с.
9. Бойчук С. М Купрієнко А. В. Корекційна робота зі зв'язним мовленням у дітей з ЗНМ. Київ: Вид. дім «Слово», 2019. С. 116-118.
10. Ботвінова Т. В. Розробка та апробація програми педагогічного супроводу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з

- загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. 3-тє вид. *Зб. наук. пр.: Педагогіка і психологія*, 2017. С. 41-45.
11. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020. 124 с.
 12. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: методика формування. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020. 144 с.
 13. Валеса І. А. Проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Житомирського державного університету: Вісник.* №44, 2009. 47-49с.
 14. Войчак О. В. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення за допомогою ігрової діяльності: методичні рекомендації, 2009. 190 с.
 15. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: серія соціально-педагогічна: Вип. Х. Кам'янець-Подільський : Аксіома*, 2008. С. 306-310.
 16. Гавриш Н. О. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.- метод. посіб. 4-тє вид. Київ: Вид. дім «Шкіл. світ», Вид. дім «Л. Галіціна», 2006. 119 с.
 17. Гальченко М. Машканова. Основи корекційної психології мовлення: навч. Посібник. Київ: КДЛП «Генеза», 2015. 299с.
 18. Данілавичюте Е.А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип.3. С.119-136.
 19. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОПОППЧОР, 2012. 32 с.

20. Дідковська А. Розвиток комунікативних здібностей дітей дошкільного віку засобами казки. *Вісник Інституту розвитку дитини*. № 7, 2010. С. 45-50.
21. Загальноданилевська В. В. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Київ: Науковий вісник, 2016. С. 5-9.
22. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НМЦВО, 2003. 320 с.
23. Калмикова Л.О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма: *монографія*. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. 212 с.
24. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма. *Монографія*. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. 287с.
25. Ковальова Т. А. Психолого-педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення у дітей з загальним недорозвиненням мовлення. *Вісник практичної психології та соціальної роботи*. 16-те вид. Київ: Вісн. практ. психології та соц. роботи., 2017. С. 42-44.
26. Королук Т. О. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. 28-ме вид. Львів: Вісн. Львів. ун-ту Серія педаг., 2012. С. 20-23.
27. Косарева Г. М. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення через ігрову діяльність. 3-тє вид. *Науковий вісник*. Кам'янець-Под. нац. Ун-ту Серія: Пед. науки, 2014. С. 84-89.
28. Крутій К. М. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку. *Монографія*. Запоріжжя: «ЛПС», 2004. 275 с.
29. Лесів А. А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Київ: Серія: Педагогічні науки, 2018. С. 103-110.

30. Лисенко В. О. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Запоріжжя: *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2013. С. 394-399.
31. Лубимова Т. О. Мовленнєвий розвиток дітей з недорозвиненням мовлення: особливості та корекційні технології: навч. посібник. Київ: ВЦ "Освіта", 2012. 111 с.
32. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєвоігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. *Наука і освіта*. 10-те вид. Кам'янець-Подільськ:, 2014. 119-122 с.
33. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. 26-те вид. Київ. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоман*. Серія 19: Корекц. педагогіка та спец. психологія, 2014. 342-348 с.
34. Мартиненко І. В. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання*. Науково-методичний журнал. № 4. 2015. С. 45-58.
35. Марченко І. С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. Київ. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 21. С. 17.
36. Мельник І. В. Застосування ігрової діяльності у педагогічному процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Острого: Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька акад.». Серія «Психол. науки», 2018. 73-78 с.
37. Мельник О. А Руденко Л. І Александрова Н. С. Розвиток зв'язного мовлення у дітей з недорозвиненням мовлення на заняттях логопеда. 24-те вид. Київ: *Пед. освіта: теорія і практика*, 2016. 128-133 с.

38. Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Випуск LXXVI. Том 2. 2017. С. 86-90.
39. Мілевська, О.П. Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення: Materials of the XXVII the Intern. Science Conf. «Multidisciplinary academic research and innovation», Netherlands, 2021. PP. 459–464.
40. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 88-130 с.
41. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно методичний комплекс. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 258 с.
42. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 100 с.
43. Рібцун Ю.В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посібн. Київ, 2014. 238с.
44. Рібцун Ю.В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності у дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 210 с.
45. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 1-ше вид. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2002. 2-7 с.
46. Тарасун В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2000, № 2. С. 2–10.
47. Тарасун В.В. Превентивне навчання дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку: *монографія*. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 224 с.

48. Тищенко В.В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Серія соціально-педагогічна. Том 2. 2013. С.396-405.
49. Тищенко В.В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку із ЗНМ. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 21. 2012. С.266-271
50. Ткач О., Константи́нів О. Особливості розробки комунікативного паспорту як засобу формування комунікативної взаємодії у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць. Вип. 21. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. 164 с. С.61-74.
51. Ткач О.М. Засоби стимуляції формування семантичних полів слів у дітей з ТПМ молодшого шкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: вип. 32. К: 2006, 2017. 480с. С.248-252.
52. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2007. 120 с.
53. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2014.104 с.
54. Трофименко Н. М., Головкина Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з недорозвиненням мовлення за допомогою ігор. *Неперервна професійна освіта і наука*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 48-53 с.
55. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене. Київ. Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

- 56.Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 24-те вид. Одеса: Корекц. педагогіка та спец. психологія, 2013. 273-277 с.
- 57.Яремчук О. Я, Кравченко К. Л. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників: особливості вияву та психокорекційна робота. 17- те вид. Кам'янець-Подільськ : *Вісн. практ. психології та соц. роботи*, 2019. С. 219-227.